

ROLUL ȘI IMPORTANȚA PERIOADEI DE PROBAȚIUNE ÎN CONTEXTUL CONDAMNĂRII CU SUSPENDAREA CONDIȚIONATĂ SAU CU SUSPENDAREA PARȚIALĂ A EXECUTĂRII PEDEPSEI – ASPECTE INTERNAȚIONALE ȘI NAȚIONALE

Bolocan-Holban Augustina,
doctor în drept, conferențiar universitar,
Facultatea de Drept,
Universitatea de Stat din Moldova

Vidaicu Mihaela,
doctor în drept, conferențiar universitar,
Facultatea de Drept,
Universitatea de Stat din Moldova

The development of the probation institution within national legislation was determined by its evolution at the international level. In this regard, the international standards provide that the community sanctions as probation should be established instead of a criminal punishment or in the context of the conditional suspension of the execution of criminal punishment being ensured a continuous surveillance of different categories of perpetrators.

The national Criminal Code related to probation as criminal justice institution has been completed since 2010. Therefore, the criminal provisions are in compliance with the Moldovan Law on probation of 14.02.2008 and have the goal to ensure the resocialization of perpetrators at several stages of the criminal process.

Keywords: probation, Criminal code, criminal punishment, conditional suspension of the execution of criminal punishment, national legislation, international standards.

Organizația Națiunilor Unite se referă la probațiune în calitate de sentință, menționând că *probațiunea ca sentință este o metodă de intervenție asupra unor infractori selectați special și constă în suspendarea condiționată a pedepsei pentru o perioadă de timp în care infractorul este plasat sub supraveghere personală și beneficiază de asistență și „tratament”*. [1]

Autorii *Cartledge și Hamai* evidențiază că probațiunea este o metodă de a pedepsi cu fundament socio-pedagogic, caracterizată printr-o combinație de

supraveghere cu asistența. Este oferită gratuit infractorilor selectați în funcție de personalitatea lor criminologică și de receptivitatea lor la demersurile unui sistem care are ca scop oferirea unei șanse individului să-și modifice modul de a privi viața în societate și să-și găsească locul în mediul social fără riscul de a încălca norma penală din nou. [2]

Consiliul Europei, în preambulul Regulilor Europene, reiterează că privarea de libertate a persoanei trebuie să fie o soluție *ultimo ratio*. Într-o altă recomandare adresată statelor membre, Consiliul Europei stabilește că “privarea de libertate trebuie considerată o sancțiune sau măsură extremă și, de aceea, trebuie impusă numai când, din cauza gravității infracțiunii, orice altă sancțiune sau măsură ar fi evident inadecvată.” [3] Totodată, Consiliul Europei impune stabilirea unui set corespunzător de sancțiuni și măsuri comunitare, posibil gradate în funcție de severitate, iar procurorii și judecătorii trebuie determinați să le folosească cât mai mult posibil. [9]

Anexa 2 la Recomandarea Rec(2000)22 a Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei către statele membre în legătură cu îmbunătățirea implementării regulilor europene privind sancțiunile și măsurile comunitare prevede că trebuie să se stabilească reglementări pentru un număr suficient de sancțiuni și măsuri comunitare destul de variate, de exemplu, probațiunea, ca sancțiune independentă, impusă fără pronunțarea unei sentințe cu închisoarea; suspendarea executării unei condamnări cu închisoarea cu condiții impuse; supraveghere intensă pentru categoriile potrivite de infractori; etc.

Adițional, *Recomandarea Rec (2003)22 a Comitetului de Miniștri către statele membre cu privire la liberarea condiționată* evidențiază că liberarea condiționată are ca scop asistența deținuților de a trece de la viața penitenciară la viața supusă legilor în comunitate prin condițiile post-detenție și supraveghere care promovează și contribuie la siguranța publică și la reducerea infracțiunilor în comunitate. [4]

Aceeași Recomandare stipulează că pentru a reduce efectele dăunătoare ale închisorii și a promova reintegrarea deținuților conform condițiilor care urmăresc garantarea siguranței comunității din afară, legea trebuie să creeze condiții accesibile pentru liberarea condiționată ce vizează toți deținuții. Dacă pedeapsa cu închisoarea este pe un termen scurt, încât nu este posibilă liberarea condiționată, trebuie căutate alte căi de a atinge acest scop.

La începutul executării pedepsei, deținuții trebuie să cunoască când ar putea fi eliberați datorită executării perioadei minime a pedepsei, cat și criteriile în baza cărora ar putea fi eliberați.

Pentru a reduce riscul recidivei din partea deținuților eliberați condiționat, trebuie să fie posibilă impunerea față de ei a condițiilor individualizate, cum ar fi :

- plata compensațiilor sau de reparare pentru victime;
- tratamentul contra utilizării de droguri și alcool sau alte condiții de tratament asociate cu comiterea infrațiunii;
- munca sau urmarea altor activități profesionale aprobate, spre exemplu, instruirea profesională;
- participarea la programe de dezvoltare personală;
- interzicerea de a locui, sau vizita anumite locuri. [4]

Recomandarea CoE evidențiază că liberarea condiționată trebuie, de asemenea, să fie însoțită de supraveghere, care constă în măsuri de ajutor și control. Natura, durata și intensitatea supravegherii trebuie adaptate la fiecare caz individual. Adaptările trebuie să fie posibile pe întreaga perioadă a liberării condiționate. Condițiile sau măsurile de supraveghere trebuie să fie aplicate pentru o perioadă care nu depășește partea neexecutată a pedepsei cu închisoarea. [4]

Prevederile expuse au influențat profund și legislația penală națională, care s-a dezvoltat treptat, consolidând instituția probațiunii, conexas-o cu cea a condamnării cu suspendare condiționată a executării pedepsei. Articolul 90 CP RM, în varianta inițială a Codului penal, în vigoare **din 12 iunie 2003**, nu făcea referire la perioada de probațiune, menționându-se că instanța de judecată îl poate obliga pe condamnat să respecte anumite obligații [5].

Dacă, la stabilirea pedepsei cu închisoare pe un termen de cel mult 5 ani pentru infrațiunile săvârșite cu intenție și de cel mult 7 ani pentru infrațiunile săvârșite din imprudență sau la stabilirea pedepsei de trimitere într-o unitate militară disciplinară, instanța de judecată, ținând cont de circumstanțele cauzei și de persoana celui vinovat, va ajunge la concluzia că nu este rațional ca acesta să execute pedeapsa stabilită, ea poate dispune suspendarea condiționată a executării pedepsei aplicate vinovatului...Termenul de probă se stabilește de instanța de judecată în limitele de la 1 an la 5 ani.

Aplicând condamnarea cu suspendarea condiționată a executării pedepsei, instanța de judecată îl poate obliga pe condamnat:

- a) să nu-și schimbe domiciliul fără consimțământul organului competent;*
- b) să nu frecventeze anumite locuri;*
- c) să urmeze un tratament în caz de alcoolism, narcomanie, toxicomanie sau de boală venerică;*
- d) să acorde o susținere materială familiei victimei;*
- e) să repare daunele cauzate în termenul stabilit de instanță;*
- f) să îndeplinească alte obligații care pot contribui la corectarea sa.*

Prin Legea din nr. 167 din 09.07.2010, suplimentar la obligațiile enumerate mai sus, se introduce o nouă obligație în cadrul art. 90 CP RM: „c¹) să

participe la un program special de tratament sau de consiliere în vederea reducerii comportamentului violent”. [6]

Ulterior, **Legea nr. 138 din 03.12.2015** a operat modificări importante în contextul liberării de pedeapsă penală, art. 89 din Codul penal fiind completat cu un nou alineat: “(3) Persoanelor liberate de pedeapsa penală li se aplică probațiunea, iar militarilor – termenul de probă. [7]

De asemenea, la art. 90 CP RM „termenul de probă”, în toate cazurile, se substituie cu cuvintele perioada de probațiune sau, după caz, termenul de probă”, totodată, fiind introduse obligații adiționale:

„f) să participe la programe probaționale;

g) să presteze muncă neremunerată în folosul comunității;

h) să fie supus monitorizării electronice.”

Legea nr. 163 din 20.07.2017 modifică unele aspecte ale art. 90 CP RM, unele dintre acestea fiind: la alineatul (1), textul „prin comportare exemplară și muncă cinstită” se substituie cu textul „prin respectarea condițiilor probațiunii sau, după caz, a termenului de probă”; alineatul (4) având un nou cuprins: „Persoanelor care au săvârșit infracțiuni deosebit de grave și excepțional de grave, precum și în cazul recidivei periculoase sau deosebit de periculoase, condamnarea cu suspendarea condiționată a executării pedepsei nu se aplică”; la alineatul (6), litera h) „obligația monitorizării electronice se completează în final cu textul”, dar nu mai mult de 12 luni”. De asemenea, apare un nou alineat cu următorul cuprins: „(8¹) În cazul în care persoana condamnată cu suspendarea condiționată a executării pedepsei are stabilită și pedeapsă complementară, prevederile alin. (8) nu se aplică până la executarea integrală a pedepsei complementare”. [8]

Aceeași lege din 20.07.2017 introduce un nou articol în Codul penal, articolul 90¹, condamnarea cu suspendarea parțială a executării pedepsei cu închiisoare:

„În cazul în care instanța de judecată, ținând cont de circumstanțele cauzei și de personalitatea vinovatului, ajunge la concluzia că nu este rațional ca acesta să execute întreaga pedeapsă cu închisoare în penitenciar, aceasta poate dispune suspendarea parțială a executării pedepsei aplicate vinovatului, indicând în hotărâre perioada de executare a pedepsei în închisoare și perioada de probațiune sau, după caz, termenul de probă, precum și motivele condamnării cu suspendarea parțială a executării pedepsei. Prima parte a pedepsei se execută în penitenciar, iar restul pedepsei se suspendă...”

Legiuitorul prevede în acest context că la liberarea persoanei pentru executarea părții de pedeapsă suspendată condiționat pot fi aplicate obligațiile prevăzute la art.90 alin.(6), adică cele evidențiate supra.

Nota informativă la proiectul Legii cu privire la modificarea și completarea unor acte legislative care a condiționat introducerea articolului 90¹ prin Legea nr. 163 din 20.07.2017 evidențiază crearea unui mecanism diferențiat de dispunere și divizare a suspendării pedepsei cu închisoarea. [9]

Astfel, se menționează că decizia privind aplicarea divizării condiționate pe părți se va lua de instanță în baza criteriilor generale de individualizare a pedepsei, ținându-se cont de mai multe aspecte: pedeapsa să fie una echitabilă; circumstanțele ce țin de personalitatea infractorului; vârsta condamnatului; sănătatea mintală; ocupația; situația familială și de conduită în societate, dar și alte aspecte prevăzute la art. 75 din Codul Penal. În același timp, se va ține cont de circumstanțele atenuante și agravante.

Nota informativă specifică că cel puțin jumătate din termenul individualizat al pedepsei cu închisoarea va trebui ispășit în penitenciar. Unele infracțiuni precum violul, omorul sau pornografia infantilă vor fi exceptate de la aplicarea acestui mecanism.

Articolul 261 din Codul de executare al RM reglementează supravegherea persoanei în perioada pentru care a fost suspendată executarea pedepsei. Așadar, instanța care a judecat cauza în fond trimite hotărârea privind suspendarea executării pedepsei organului de probațiune în a cărui rază teritorială se află domiciliul condamnatului. Condamnatul cu privire la care a fost suspendată executarea pedepsei semnează în instanța de judecată obligația de a se prezenta, în termen de 5 zile după rămânerea definitivă a hotărârii, la organul de probațiune. Organul de probațiune, în termen de 5 zile, comunică instanței de judecată despre luarea la evidență a condamnatului. [10]

Organul de probațiune întreprinde acțiuni de supraveghere și probațiune a condamnatului, inclusiv de respectare a restricțiilor stabilite de instanță, pe perioada pentru care a fost suspendată executarea pedepsei, iar în cazul survenirii condițiilor prevăzute în art.90 alin.(7), (8) și (9) din Codul penal, înaintează instanței de judecată demersul respectiv. La expirarea perioadei de probațiune stabilite, organul de probațiune, în termen de 5 zile, comunică instanței care a judecat cauza în fond despre încetarea acțiunilor de supraveghere. [10]

Articolul 261¹ din Codul de executare conține reglementări similare cu privind supravegherea persoanei în perioada pentru care a fost suspendată parțial executarea pedepsei, în contextul articolului 90¹ CP RM. [10]

Consilierul de probațiune exercită supravegherea subiecților probațiunii prin următoarele metode:

- 1) Înregistrarea subiecților de probațiune și înștiințarea organelor abilitate;
- 2) Citarea subiecților pentru a desfășura activități de probațiune;

- 3) Cererea de la persoanele aflate în conflict cu legea penală de a îndeplini obligațiile impuse;
- 4) Vizitarea subiecților probațiunii la locul aflării lor, la locul de trai, de muncă sau de studii;
- 5) Adresarea avertizărilor persoanelor aflate în conflict cu legea penală și celor care își încalcă obligațiile;
- 6) Solicitarea informațiilor necesare desfășurării activităților de probațiune de la autorități publice centrale și locale, instituții, întreprinderi, organizații sau persoane fizice;
- 7) Verificarea persoanei în bazele de date privind traversarea frontierei de stat sau/și cazierul penal în condițiile neprezentării la Biroul de probațiune. [11]

Cadrul normativ național privind instituția probațiunii, într-adevăr, a evoluat în ultimii ani, astfel apropiind Republica Moldova tot mai mult de standardele internaționale în acest domeniu. Cu toate acestea, funcționarea acestei instituții, precum și modul în care sunt aplicate, de instanța de judecată, obligațiile condamnaților în contextul art. 90 și art. 90/1 CPRM trebuie îmbunătățite.

Astfel, conform Raportului de activitate a Inspectoratului Național de Probațiune pentru anul 2020, numărul total al condamnaților cărora le-au fost stabilite obligații este de **5973**, dintre care: [12]

Obligații stabilite	Nr. obligațiilor stabilite
Să nu-și schimbe domiciliul fără acordul organului competent	4543
Să nu frecventeze anumite locuri	289
c) Să urmeze un tratament în caz de alcoolism, narcomanie, toxicomanie sau de boală venerică	51
c ¹) Să participe la un program special de tratament sau de consiliere în vederea reducerii comportamentului violent	103
Să acorde o susținere materială familiei victimei	21
Să repare daunele cauzate în termenul stabilit de instanță	77
Să participe la programe probaționale	615
Să presteze munca neremunerată în folosul comunității	154
Să fie supus monitorizării electronice	120

Conform aceluiași Raport, 14,6 % din sentințele parvenite la Inspectoratul Național de Probațiune conțin anumite obligații, deși prevalează obligațiile restrictive (de genul interdicțiilor) față de obligațiile pro-active („de a face”). Observăm că cel mai des instanțele de judecată aplică *obligația de a nu schimba domiciliul fără acordul organului competent* în condițiile în care Inspectoratul

Național de Probațiune raportează că predomină infrațiunile contra patrimoniului, infrațiunile în domeniul transporturilor, contra securității și ordinii publice, contra vieții și sănătății persoanei. Constatăm, totuși, o tendință pozitivă de creștere a numărului condamnăților față de care instanța de judecată aplică o anumită obligație. Pentru comparație, în 2019 numărul condamnăților față de care au fost aplicate obligații de către instanța de judecată este de 4089, cu 1884 mai puțini decât în anul 2020.

În același timp, este interesant de analizat evoluția aplicării *obligației privind participarea la programe probaționale* (a doua în topul celor mai aplicate obligații în perioada 2018-2020). Numărul condamnăților, față de care au fost aplicate *obligații care țin de participarea la programe probaționale*, aproape s-a dublat în 2020 față de 2019 când au fost aplicate față de 380 condamnați. [13] Acest lucru este salutar, luând în considerare numărul redus de cazuri în anii precedenți, de exemplu, în 2018 au fost 218 condamnați supuși programelor probaționale. [14] Cel mai probabil, această creștere se datorează diversificării programelor probaționale, inclusiv popularizării mai active a acestora în rândul judecătorilor.

În acest sens, Asociația pentru Justiție Penală Participativă a elaborat materiale informative pentru profesioniștii sistemului de justiție penală cu referire la programele probaționale aplicate în sistemul național de probațiune, concomitent analizând evoluția datelor statistice la acest capitol, în perioada 2017-2020. [15]

Stabilirea unor obligații în condițiile aplicării art. 90 sau art. 90/1 CPRM este un factor important pentru procesul de reeducare a condamnatului. Din acest motiv, acest proces nu trebuie tratat cu superficialitate de instanța de judecată, nici aplicat formal doar pentru respectarea prevederilor legale. În condițiile în care politica penală națională aspiră spre un sistem restaurativ de justiție penală, este important ca fiecare obligație impusă de instanța de judecată să fie determinată în funcție de personalitatea celui vinovat, de tipul infrațiunii comise, luând în considerare perspectivele de reeducare și șansele de recidivare.

Din păcate, practica judiciară studiată pentru realizarea acestei analize (aproximativ 50 de sentințe emise de instanțele de fond în anul 2018-2019), este foarte sumară la acest capitol. Majoritatea sentințelor analizate nu conțin o motivare suficientă a aplicării de către instanțele de judecată a art.90 sau art.90/1, iar explicarea contextului și necesitatea aplicării unei obligații în aceste cazuri practic lipsesc. Se observă o trimitere formală la normele legale, fără a preciza importanța sau contribuția executării unei asemenea obligații la procesul de reeducare a condamnatului. Tindem să credem că anume din acest motiv, cel mai des instanțele de judecată aplică obligația de a nu schimba domiciliul fără acordul organului competent. Cu toate acestea, cifrele raportate de Inspectoratul Național

de Probațiune în ultimii trei ani sunt încurajatoare, accentuând o creștere a aplicării pedepselor neprivative de libertate și o diversificare a obligațiilor aplicate față de condamnați în condițiile art. 90 și art. 90/1 CPRM. Deși nu ne putem expune asupra faptului, dacă aceste obligații se execută cu bună-credință și dacă au vreun impact la determinarea ratei anuale a recidivei (pentru acest scop este necesară o cercetare mai vastă și mai minuțioasă), putem afirma că datele statistice disponibile reflectă o practică pozitivă la nivel de țară, și o implicare mai activă a instanțelor de judecată și a birourilor de probațiune în acest proces.

Referințe:

1. Handbook on probation services. Guidelines for probation practitioners and managers. Publication No. 60 Rome / London March 1998.
2. Cartledge, apud Hamai, 1995, p. 10.
3. Recomandarea nr. R 22 (99) a Comitetului de Miniștri către statele membre cu privire la supraaglomerarea închisorilor și inflația populației închisorilor.
4. Recomandarea Rec (2003)22 a Comitetului de Miniștri către statele membre cu privire la liberarea condiționată, adoptată de către Comitetul de Miniștri la 24 septembrie 2003.
5. Codul penal al Republicii Moldova, în vigoare din 12 iunie 2003.
6. Legea pentru modificarea și completarea unor acte legislative nr. 167 din 09.07.2010.
7. Legea pentru modificarea și completarea unor acte legislative nr. 138 din 03.12.2015.
8. Legea pentru modificarea și completarea unor acte legislative nr. 163 din 20.07.2017.
9. Nota informativă la proiectul Legii cu privire la modificarea și completarea unor acte legislative.
10. Codul de executare al Republicii Moldova, în vigoare din 01.07.2005.
11. Ghidul consilierului de probațiune în monitorizarea pedepselor comunitare elaborat de Inspectoratul Național de Probațiune, Chișinău, 2019.
12. Bilanțul activității Inspectoratului Național de Probațiune pe anul 2020 // <http://probațiune.gov.md/files/getfile/4530>
13. Bilanțul activității Inspectoratului Național de Probațiune pe anul 2019 // <http://probațiune.gov.md/files/getfile/4479>
14. Raportul anual privind executarea pedepselor neprivative pe anul 2018 // <http://probațiune.gov.md/files/getfile/316>
15. <https://ajppmoldova.wordpress.com/publicatii/>